

הערכה אסטרטגית ימית ל ישראל 2017/18

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

"שביל הים" – חיבור החברה הישראלית לים

אליק אדלר ונגה קולינס-קריינר

למה שביל ולמה לאורך הים?

בשנים האחרונות, בעיקר עם גילוי מאגרי הגז הגדולים בים, גבר מאוד העניין הציבורי ב'מרחב הימי של ישראל' – שטח ענק של כ-27,000 קמ"ר הגדול בכ-30% משטחה הקרקעית של המדינה ומשתרע עד ל-165 ק"מ מערבית לחופי ישראל. במרחב זה טמון פוטנציאל אדיר להתפתחות החברה והכלכלה הישראלית: אספקת גז ואנרגייה, רוב רובם של היצוא והיבוא לישראל, התפלת מי ים, דיג וחקלאות ימית, אתרי מורשת וכן מגוון פעילויות פנאי, ספורט ונופש.

פעילויות כלכליות אלו מסכנות את האיזון העדין של הסביבה הימית והחופית: זיהום הים מפעילויות שונות בים וביבשה, חדירת מיני צמחים ובעלי חיים פולשים המשנים את המאזן האקולוגי, דיג בלתי מבוקר, יוזמות פיתוח ולחצי נדל"ן בחופים ופעילויות אחרות כגון ביטחון, תיירות וספורט ימי, נושאות בחובן איומים סביבתיים אשר לרוב אינם מוכרים לציבור ולכן, יש חשיבות רבה בהנגשת המרחב הימי, אשר מרוחק לרוב מהעין, לשיח ולמודעות הציבורית הישראלית. אין כמו הנגשה פיזית וביקור לאורך החופים עצמם 'באמצעות הרגליים' כדי להבין, להרגיש ולהשתתף בדיון הציבורי אודות הסביבה הימית בישראל.

בשנים האחרונות, עם התחזקות העניין ומגמות הפעילות בתחום הטיולים הרגליים, הפכו שבילי הליכה, בארץ ובעולם, בסיס לפיתוח תרבות של פנאי ונופש, תשתית ליצירת מודעות ציבורית לשמירה על הסביבה ולכלי משמעותי בפיתוח תיירותי. עם התפתחות תיירות הספורט והפעילות הגופנית בפעילויות חוץ (outdoor) נוצר ביקוש הולך וגובר לפיתוח שבילי הליכה, הן לטיולי יום קצרים והן למסעות הליכה ארוכים ורב-יומיים (hiking & trekking).

גם בישראל התפתחה מאוד תרבות ההליכה וטיולי השבילים המסומנים. מאות שבילים מסומנים באורך כולל של למעלה מ-10,000 ק"מ כבר קיימים ברחבי הארץ: שבילי הטיולים הקצרים של החברה להגנת הטבע, השבילים הארוכים כמו שביל ישראל, שביל סובב כנרת או שביל חוצה גולן, ושבילים אזוריים שהוקמו בידי הקק"ל, משרד התיירות ורשויות מקומיות רבות.

מאות אלפי מטיילים רגליים בישראל פועלים במסגרות רבות: תנועות נוער, בתי ספר, חוגי סיום, קבוצות הליכה מסוגים, מגילאים וממגזרים שונים, וכן טיולי משפחות וטיולי בודדים.

הדרישה לגילויים של חלקי ארץ שניתן להגיע אליהם כמעט רק ברגל, הרגישות לערכי שמירת טבע והסקרנות הטבועה בציבור המטיילים הם הגורמים העיקריים להתפתחותה של תרבות ההליכה בארץ ובעולם.

רעיון הקמת **שביל הים** הלאומי של ישראל בנוי על שתי מגמות עכשוויות אלו בחברה הישראלית: האחת, התחזקות המשיכה הציבורית לפעילות הליכה בשבילי טיול בארץ ובעולם ולפעילות פנאי ונופש על שפת הים, והשנייה, התגברות העניין הציבורי בים, בעיקר לנוכח גילוי משאבי הגז במרחב הימי של ישראל, אך גם החשש מאיומים סביבתיים הנובעים מפעילויות פיתוח ומיזומות כלכליות בים ובחופים.

פיתוח השביל בא לענות גם על הצורך המהותי של חיבור החברה הישראלית לים, על הצורך בחיזוק זהות תרבותית ימית ועל הצורך בהגדלת החשיפה של הציבור לים ובהעמקת הידע שברשותו. שביל הים ישמש כפלטפורמה להגברת המודעות לזכותו של הציבור לגישה חופשית לחופים ולהליכה רציפה לאורכם, והוא גם יסייע בהגנה ציבורית על חופי ישראל החשופים ללחצים כלכליים וליוזמות נדל"ן.

מיזם **שביל הים** גם עולה בקנה אחד עם שני מסמכים אסטרטגיים שמטרתם להציע מדיניות לאומית לשיפור המערכים ושיטות הניהול של המרחב הימי של ישראל: *'תוכנית ימית לישראל'* שנוצרה בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים בטכניון בשנים 2015–2017; ו'*מסמך המדיניות למרחב הימי של ישראל'* המובל ונכתב בימים אלה על ידי מנהל התכנון במשרד האוצר. ברוח ובגישת שני מסמכים אלה, בולטים עקרונות המינהל האינטגרטיבי והמקיים, וכן עקרונות הנוגעים בשיתוף הציבור בתהליכי תכנון וקבלת החלטות ובזכותו של הציבור לנגישות גבוהה, פיסית, כלכלית וחברתית לים ולחופיו.

מהי יוזמת שביל הים?

שביל הים של ישראל הוא מיזם סביבתי – חברתי חדש להקמת שביל הליכה לאומי רציף להולכי רגל באורך כ-240 ק"מ, שיעבור בסמוך ככל האפשר לשפת הים התיכון של מדינת ישראל,¹ מראש הנקרה בצפון ועד חופי זיקים בגבול רצועת עזה בדרום. השביל ימותג ויסומן כתוואי הליכה מודרך ומקוון, עם מעקפים הכרחיים במספר אזורים ועם נקודות עצירה במוקדי עניין מתחומים שונים, אשר יפנו את העין, הראש והלב לים ולמרחביו. המטיילים בשביל הים יוכלו גם להיעזר בספרוני הדרכה, במפות ובאפליקציית ניווט ומידע

1 למדינת ישראל כמאתיים ק"מ של חופים בים התיכון. מתוכם, כ-35 ק"מ סגורים למעבר חופשי של הציבור בגלל מתקני תשתית, נמלים, תחנות כוח, מתקני צבא וביטחון. כ-90 ק"מ מחופי ישראל הם שמורות טבע ימיות וחופיות בשלבים שונים של הכרזה ואישור, כ-14 ק"מ הם חופי רחצה מוכרזים וכ-109 ק"מ נחשבים כחופים פתוחים ובלתי מוכרזים.

בזמן ובמיקום אמיתי וכן באתר אינטרנט אשר יעשירו את חוויית ההליכה לאורך התוואי המסומן. עם זאת, השביל יעודד, יקרב ויפתח לא רק תרבות הליכה! גם תרבות של ספורט ימי – צלילה, שנקול, קאיאקים, קייטים ופעילויות פנאי וספורט אחרות ייתמכו ויידחפו על ידי שביל הים.

הרעיון לפתח שביל חופי בארץ אינו חדש. אנשי שטח פעילים מרשות הטבע והגנים, מרשות העתיקות וחובבי הליכה מהציבור, כבר הגו את הרעיון בעבר, אולם מסיבות שונות הרעיון לא התממש. חזונם וחלומם של מקימי השביל כיום הוא ליצור שביל לאומי אשר ינגיש את הים וחופיו, הסביבה, התרבות והמורשת הימית לכלל האוכלוסייה בישראל ויתרום להעמקת תחושת הקניין הציבורי והאחריות של החברה בישראל לים ולחופים. שביל הים יתרום גם לרווחתם של תושבי המדינה בדרך חווייתית, ספורטיבית ולימודית ובדגש על הכרת חופי הים והמרחב הימי של ישראל ועל שמירת ערכי הטבע והמורשת.

שביל הים איננו מכוון רק לאוהבי ההליכה והים בישראל. לשביל הים פוטנציאל גבוה להפוך למוקד משיכה גם לתיירות מחו"ל, שכן שבילי הליכה איכותיים מושכים תיירות נסיונית, עצמאית והרפתקנית אשר הופכת בהמשך גם לתיירות קלאסית יותר. יעידו על כך הצלחותיהם הכלכליות והתיירותיות של מגוון שבילים חופיים בספרד, בפורטוגל, בבריטניה, בצרפת ובארה"ב.

יוזמה אזרחית – הירתמות מוסדית

הפרוייקט החל לקרום עור וגידים במהלך שנת 2016, כיוזמה אזרחית שפעלה בהתנדבות שלא במסגרת מוסדית. שנות התכנון הראשונות של המיזם ממומנות בעיקר על ידי קרן פילנטרופית פרטית וכיום מתנהל פרויקט ההקמה של שביל הים של ישראל במסגרת אוניברסיטת חיפה, מתוך מגמה לצרף ליוזמה גופים ציבוריים וממלכתיים נוספים שגילו עניין רב במיזם, כמו החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, עמותת אקואושן, המשרד להגנת הסביבה, משרד התיירות וכן גופים מוניציפליים, אזרחיים וממלכתיים נוספים אשר הבטיחו את תמיכתם בהקמת פרויקט לאומי זה. 'שביל הים' הוא פרויקט שיימשך שנים אחדות שכן הוא מחייב תיאום ושיתוף פעולה מורכבים בין גופים ממלכתיים, עמותות אזרחיות ורשויות מקומיות רבות.

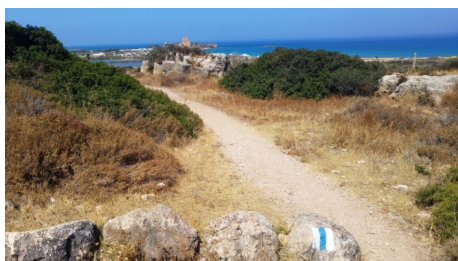
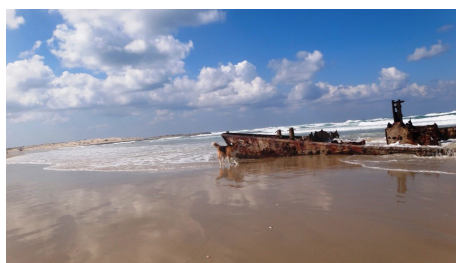
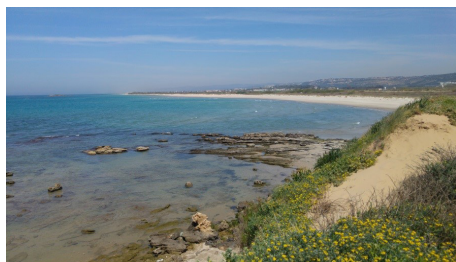
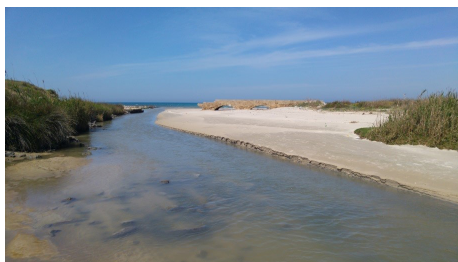
מטרות שביל הים

1. הנגשת הים וחופיו לכלל האוכלוסייה וחיזוק תחושת הקניין הציבורי של הציבור למשאבי הים למען רווחתו בדרך חווייתית, ספורטיבית ולימודית.

2. העצמת המודעות, הידע, העניין ותחושת האחריות הציבוריים למרחב הימי של ישראל ולחופיה תוך כדי שימת דגש על שמירת ערכי סביבה, טבע ומורשת.
3. יצירת שביל לאומי רציף כתוואי הליכה מודרך, שיעבור בשטחן של רשויות מקומיות וגופים ממלכתיים רבים. השביל יוקם תוך כדי שותפות ואחריות אמיתית של רשויות וגופים אלה, תוך כדי שמירת רצף חופי ותוך יצירת תחושת שייכות למותג 'שביל הים'.

עקרונות מנחים

1. ערכי היסוד של שביל הים הם השמירה על הסביבה, על בטיחות המטיילים ועל הרצף החופי.
2. שימוש בתשתיות קיימות – חיבור שבילי חוף קיימים וטיילות עירוניות; כמעט שלא תהיה פריצת תוואים חדשים או פיתוח שבילים מעבר למה שמצוי בשטח.
3. יצירת שביל ושילוט מינימליסטיים למזעור ההשפעה על הסביבה.
4. קרבה לים ככל האפשר ויצירת מעקפים מעניינים ובטוחים באזורים הלא-נגישים לקו המים;
5. מתן מידע למטיילים באמצעות אתר אינטרנט, ספרוני הדרכה, מפות ואפליקציית ניווט ומידע ושימוש באמצעים אלה להפניית הראש והלב מערבה, לים.
6. השביל ישמש תשתית ליצירת מודעות ציבורית וחברתית לגבי זכות הגישה החופשית לחופים ולהגנה סביבתית עליהם.
7. השביל ישמש גם כפלטפורמה לפעילויות חינוכיות, סביבתיות וחברתיות תוך כדי שילוב ושיתוף מערכות חינוך ברמות שונות; בהמשך יפותחו לאורך השביל פעולות חינוכיות והסברתיות כגון ניקוי חופים, אימוץ קטעי חוף וכדומה.
8. סימון השביל בשפה המוכרת והמוצלחת של סימון שבילים על פי מסורת השבילים הארוכים, תוך כדי שימוש בידע וניסיון קודמים.
9. איסור גישה מוטורית ועם זאת מתן אפשרות גישה לפלחי אוכלוסיה גדולים ככל האפשר ולבעלי מוגבלויות; השביל ייועד להולכי רגל בלבד ולא לרוכבי אופניים.
10. שיתוף ומעורבות של קהילות חופיות כדי למקסם רווחים ותועלות אפשריות שלהן מהשביל.
11. יצירת שותפויות עם רשויות מקומיות, משרדי ממשלה, רשויות ממלכתיות, ארגונים לא ממשלתיים וגופי מחקר ואקדמיה.
12. קהלי יעד: תיירות פנים ותיירות חו"ל, הולכי נופש ופנאי, קבוצות מטיילים, בתי ספר, תנועות נוער, חוגי סיוור, משפחות, בודדים ותושבים המתגוררים בסמוך. ספורטאים, רצים וקהלים לאירועים מיוחדים. השביל יהפוך לחלק ממערכת הטיולים הארצית והעולמית.

פרויקט 'שביל הים' מבוצע בשלושה שלבים עיקריים

שלב א' – שנת 2016/17, תכנון ואפיון של השביל תוך כדי גיבוש קונספטים ועקרונות תכנוניים; תכנון מפורט של קטע 'פיילוט' ניסיוני באזור חוף הכרמל; איתור ומגעים ראשוניים עם שותפים פוטנציאליים; הכנת חוברת מסכמת של שנת המיזם הראשונה.

שלב ב' – יבוצע במהלך 2017/18, גיבוש מינהלת של גופים שותפים להקמת הפרויקט; גיוס משאבים להקמת ופיתוח השביל באמצעות אוניברסיטת חיפה וכן בעזרת גופים

פילנטרופיים, קרנות ותורמים פרטיים בארץ ובחו"ל; ביצוע הפיילוט בחוף הכרמל והקמת אתר האינטרנט ואפליקציית הניווט.

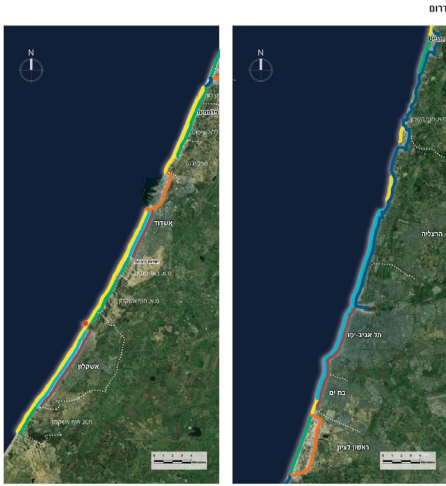
שלב ג' – הכנה, תכנון וביצוע של יתרת השביל מראש הנקרה ועד חופי זיקים (כ-4 שנים).

הוועדה הציבורית המייעצת

לאור האתגרים המורכבים העומדים לפני הקמת שביל הים הכוללים שיתוף פעולה בין גופים סטטוטוריים רבים ואתגרי הקמת השביל לפי עקרונות הגנת הסביבה, הבטיחות והערכים הרבים הגלומים בשביל הוחלט על ידי היזמים על הקמת "הוועדה הציבורית המייעצת לשביל הים". תפקיד הוועדה הוא לייעץ ולכוון את צוות ההקמה של שביל הים ואת המינהלת העתידית שלו ולתרום מניסיון ומקשרי חבריה לקידום הפרויקט. חברי הוועדה הם אנשים בכירים, הפועלים הן באופן מוסדי ומייצגים את כל הגופים והארגונים הרלוונטיים להקמת השביל והן כמומחים ויועצים אישיים למיזם. לוועדה אין מעמד סטטוטורי ופעולתה מושתתת על הרצון הטוב של חבריה. הוועדה אשר כל חבריה ממלאים את תפקידם בהתנדבות מלאה מתכנסת פעמיים בשנה והיא תלווה את הפרויקט לאורך כל משך הקמתו של השביל.

עיקר הישגי צוות שביל הים בתום שנת העבודה הראשונה ומצבו הנוכחי של המיזם

- הונחה התשתית התכנונית ותשתית המודעות הציבורית להקמת שביל הים;
- בוצע תכנון קונספטואלי/ארכיטקטוני וגובשו העקרונות התכנוניים לשביל.
- נבדקו ההיבטים הסטטוטוריים והמשפטיים של מעבר השביל בשטחים שונים;
- גויסה תמיכתם הגורפת של גופים ממלכתיים, ארגונים, עמותות ציבוריות וגם של אנשים פרטיים רבים במיזם לאומי זה;
- בוצע תכנון ונבחרו מסלול מדויק ואתרים בשטח פרויקט הפיילוט בחוף הכרמל;
- נבדקו אפשרויות לגיוס משאבים מגופים שותפים, מהמגזר העסקי, וכן נבדקה האפשרות של הקדשה והנצחה של קטעי שביל או של מתקנים למנוחה והסברה; חלק מהשותפים הפוטנציאליים הבטיח תרומות ממשיות או תרומות שוות-ערך (in-kind);
- אותרו קרנות בארץ ובחו"ל שלהן יוגשו בהמשך הצעות למימון;
- בוצע שיתוף קהילה והציבור בשלבי התכנון והביצוע תוך כדי התרכזות בקהילות החופיות (באזור הפיילוט בחוף הכרמל). בעניין זה יפותח שיתוף פעולה עם גופים ומוסדות חינוך, עמותות אזרחיות וכן תינתן תשומת לב מיוחדת לג'סר-א-זרקא;

הנתונים סטטיסטיים מוצגים להלן:

אורך החוף – 188 ק"מ (בהתאמה אחרונה 210 ק"מ)
 אורך שביב ימים המיוען (כולל פרויקטים) – 240 ק"מ
 אורך ליקויים – 90 ק"מ (אורך החופים המיוען – 20 ק"מ)
 אורך שטחי ערימות – 2.5 ק"מ (שטח עם מרחק כ-45 ק"מ)
 אורך אזורי בנייה סתומים – 88 ק"מ
 אורך אזורי בנייה סתומים – 22 ק"מ (באזורים – 4 ק"מ בעיל ברחובות במוקדן עשילי – 55 ק"מ בהיסטוריה לטובל ישראל והעבר לשארן בחוף שביב ימים קטנים – 22 ק"מ באזורים – 4 ק"מ בעיל ברחובות במוקדן עשילי – 55 ק"מ בהיסטוריה לטובל ישראל והעבר לשארן בחוף

מיקום

■ גבול ימינו של שטח הקמת חופים
 ■ שטח ימינו של שטח
 ■ שטח ימינו של שטח
 ■ שטח ימינו של שטח
 ■ שטח ימינו של שטח

מפות אפיון מקטעי החוף

- נבדקו דרכים להגברת המודעות הציבורית ומיתוג "שביל הים" דרך פעולות הסברה ושיוק;
- קודמו והסתיימו בהצלחה המגעים עם אוניברסיטת חיפה בדבר נכונותה כגוף ציבורי גדול ומשמעותי לאמץ ולקדם את מיזם שביל הים.
- מתקיימים מגעים רציפים עם גופים נוספים בדבר הצטרפותם כשותפים למינהלת ההקמה והתפעול של שביל הים; לגבי חלק ניכר מגופים אלה חזון השביל, הקמתו ותפעולו עולים בקנה אחד עם ערכי היסוד שלהם ומטרותיהם. במסגרת חבירה או שותפות שלהם לשביל הים נוצר פוטנציאל לשימוש עתידי בפלטפורמת שביל הים להעברה וליישום המסרים החינוכיים, החברתיים והסביבתיים של גופים אלה.
- הופקו חומרי הסברה מקיפים ומעמיקים על שביל הים ובראשם חוברת איכותית בת כ-60 עמודים המתארת ומנתחת את הפרויקט לעומק.

ומה עכשיו, לאן פני הפרויקט?

לאחר שהקרן הפילנטרופית הפרטית אישרה את המשך תמיכתה בעבודת צוות שביל הים המתבצעת במסגרת אוניברסיטת חיפה, יתרכז הצוות במהלך 2017/18 בגיבוש מינהלת של גופים שותפים להקמת הפרויקט ופיתוחו; בגיוס משאבים באמצעות אוניברסיטת חיפה,

גופים תורמים, קרנות ותורמים בארץ ובחו"ל; בביצוע הפיילוט בחוף הכרמל ובהקמת אתר האינטרנט, הפקת חומרי הסברה והדרכה ואפליקציית ניווט ומידע.

הכוונה היא לסיים את פרויקט הפיילוט בחוף הכרמל ולאחר מכן לפתח את שביל הים בהדרגה, כנראה מצפון לדרום, וכן בהתאם לנכונות ויכולת הרשויות המקומיות לשתף פעולה עם המיזם ולהירתם לפתיחת השביל הארצי בהקדם האפשרי.

אנו מקווים כי תוך שנתיים-שלוש יוכלו תושבי ישראל ותיירים, אוהבי ים וטיולים ללכת ברצף או במקטעים את רוב המסלול שבין ראש הנקרה וחופי זיקים.

